

Mr. G. Clarke

Cutting of Iran Municipal Association, Journal of Nowrouz (New Year) of Iran.

Rahimi

سنت های تاریخی

و آینده شهر سازی در ایران

نوشته . جورج کلارک

رئیس موسسه شهر سازی و تحقیقات شهری استرالیا

ترجمه : هیر بدینیا

در صحنه روزگار باقی بماند در حالیکه شکل و طرح آن نیز روی مبانی و اصول شهر سازی استوار باشد . در چنین شهری باید فضا های وسیع خیابان های عریض دور نما های دل انگیز و بنا های معظم پیش بینی شده باشد . زیرا این عوامل است که میتواند نمودار يك پایتخت بزرگ و يك ملت متمدن و پیشرفته باشد . چنین شهری است که میتواند شایسته فرمانروایان بزرگ با همه سازمان های ملی و تأسیسات اشرافی آنها باشد .

انیا متخصص شهر ساز باید يك شهر کارگری نیز با همه تأسیسات و وسائل راحتی آن در يك میزان

انسانی با چنین شهر بزرگی قرین سازد که در آن همه گونه وسائل حمل و نقل و تأسیساتی که به زمینهای بزرگ احتیاج دارد و اماکنی که برای استفاده های عمومی بکار میرود و غیر و پیش بینی شده باشد . بنا بر این در طرح نقشه های شهری باید برای زندگی توده های مردم از لحاظ سکونت - تجارت صنعت - مراکز مذهبی و مراکز تفریحی شهر دومی را در نظر گرفت . اغلب شهر های بزرگ جهان یا فاقد یکی از عوامل فوق میباشد و یا در آنها هر دو عامل بصورت يك واحد هم آهنگ و موزون در نیامده است و اغلب آنها فقط با توسعه میزان خیابانهای افقی فضا های باز و دور نما های متعدد خود را بصورت يك شهر بزرگ و جالب در آورده اند . بنا بر این در اینگونه شهرها تأمین يك شرایط طبیعی و مناسب از لحاظ زندگی شهری در يك میزان انسانی اگر غیر ممکن نباشد بسیار مشکل است . هر يك نوع از شهر های فوق الذکر

ر سفری که دو سال پیش بایران کردم مدت چند هفته به گردش در شهر های تهران و اصفهان پرداختم و نقاط تاریخی این دو شهر بزرگ ایران را از نظرگاه يك متخصص شهر ساز مورد مطالعه دقیق قرار دادم . من در آن سفر از دیدن اینهمه آثار برجسته و نفیس و ابنیه بزرگی که از زمان شاه عباس بزرگ تا کنون با همان عظمت و زیبایی بجای مانده غرق در حیرت شدم .

اینک به جرئت میگویم نویسندگانیکه در سراسر جهان کتابهای مربوط به فن شهر سازی در قرن بیستم را برشته تحریر در آورده اند یا خود را در مورد اصفهان بیفلسفانه و یا اصولاً از وجود چنین شهر و آثار دل انگیز شهری و نقشه ماهرانه آن بی اطلاع بوده اند . من با مشاهده این شهر بزرگ به جرئت میتوانم بگویم که اصفهان بعد از پکن بزرگترین شهری است که در سراسر جهان میتواند عالیترین نمونه از پیشرفتهای بشر در امر طرح ریزی پایتخت و فن شهر سازی باشد .

طرح ریزی و تهیه نقشه برای شهر های بزرگ به مهارت و تجارب بسیار در این فن و بخصوص به مهارت فراوان در ترکیب کردن دو چیز کاملاً مخالف با یکدیگر نیاز فراوان دارد .

در ساختن چنین شهری اولاً متخصص شهر ساز و طراح شهر باید شهر عظیم و بزرگی را در نظر بگیرد که آثار معماری و هنری آن بتواند سالهای متمادی

آقای جورج کلارک فارغ التحصیل معماری از استرالیا و فارغ التحصیل رشته شهر سازی از دانشگاه لندن دانشگاه ام - آی - تی از کشورهای متحده آمریکا است. نامبرده عضو انستیتو شهر سازی و معماری در انگلستان و استرالیا نیز میباشد. ایشان بعنوان شهر ساز و طراح منطقه ای در استرالیا - ایتالیا - انگلستان و آمریکا کار نموده و در حدود ۱۵ سال در این رشته تجربه کسب کرده است ۸ سال است که مدیر عامل مؤسسه شهر سازی و تحقیقات شهری :

The Urban Research and Planning Centre

در استرالیا میباشد. نامبرده تجربیاتی در طرح و تحقیقات شهر سازی و مطالعات اقتصادی و خانه سازی دارد به علاوه گزارش رسمی در زمینه خط مشی اداری و قانونی شهر سازی تنظیم کرده است. آقای جورج کلارک مدیر افتخاری هیئت تحریریه مجله انستیتو شهر سازی استرالیا میباشد. ایشان مطالعاتی در زمینه مشکلات شهر سازی در آسیا و خاورمیانه دارند و شهرهای بسیاری را در این منطقه از جهان بخصوص پاکستان و ایران بازدید کرده اند و اخیراً نیز تهیه طرح جامع جزیره «موری تیوس» در آقیانوس هند را که دارای ۷۵۰۰۰۰ نفر جمعیت است پایان رسانده اند. آقای کلارک بایران آمده و با شرکت کامش که مشاور رسمی سازمان برنامه در مسائل شهری است همکاری مینماید.

آقای جورج کلارک در آخرین سفر خود بایران بنا بدعوت عده ای از کارشناسان و شهرسازان ایرانی در باره سنتهای تاریخی و آینده شهر سازی در ایران در انجمن ایران و آمریکا سخنرانی ميسو طی ایراد کرده مورد استقبال و توجه شدید کارشناسان و شهرسازان واقع گردید.

آقای جورج کلارک در سخنرانی خود نظریات و نتیجه تجربیات خویش را در باره مطالعاتی که در امر شهر سازی گذشته و آینده ایران بعمل آورده بصورت زیر بیان داشت :

بیمایند و در سراسر پل سر پوشیده جدید از بازار خارج شوند چنین بنظر می آید که این بازار شریان شهر عظیم اصفهان را تشکیل میداده که در طول آن زندگی روزانه تجارتی صنعتی و مذهبی مردم متمرکز بوده است و مردم نیز میتوانند با استفاده از آن از مراکز مسکونی به نقاط عمومی مانند مدارس و مساجد و دکانهای خود بروند.

در شهر زیبای اصفهان معماران ایرانی در بوجود آوردن بازارها - خیابانها - مساجد - میدانها - مدارس - و سایر امکنه عمومی و تاسیسات شهری چنان توانایی بکار برده بودند که مردم به آسانی و در کمال راحتی میتوانند چه در گرما و چه در سرما به انجام امور روزانه و کسب و کار خود بپردازند.

روش و تکنیکی که در ساختمان شهر اصفهان بکار رفته یک روش سنتی و ملی در شهر سازی ایران است که در شهرهای دیگر ایران مانند مشهد - تبریز - شیراز و هزاران شهر بزرگ و کوچک این کشور بخوبی دیده میشود و این روش را میتوان یکی از بهترین سنتهای بزرگ شهر سازی جهان دانست.

در تاسیسات شهر اصفهان و هزاران شهر و دهکده دیگر در سراسر این کشور چنان شیوه ها و فنون دقیقی بکار رفته است که این شهرها را میتوان یکی از منابع مهم و اساسی برای اصول و ایده های فن شهر سازی و حتی معماری دانست که با پیشرفت ترین اصول شهر سازی در نیمه دوم قرن بیستم تنها در ایران بلکه در اغلب کشورهای جهان منطبق است.

آنقدر با یکدیگر اختلاف دارند و عبارت دیگر آنها آنقدر با یکدیگر اشتباه گرفته میشوند که هیچ يك نمیتوانند مقاصد خود را بطور کامل عملی سازند.

این دو عنصر کاملاً متضاد در اصفهان بطور عالی و مناسبی توسط يك گروه بین المللی متشکل از معماران ایرانی و مهندسين شهر سازی دربار شاه عباس با یکدیگر آمیخته شده است. این کارشناسان ابتدا در نظر داشته اند پایتخت جدید را بصورت يك شهر دو قلو در بین شهر قدیمی که بناهای آن اکثراً در اطراف مسجد جمعه متمرکز شده بود و رودخانه بناهند و بدین ترتیب توسعه شهر نوین را بدون آنکه به موقعیت شهر قدیمی لطمه ای وارد آید آغاز کردند ولی بعداً تصمیم خود را عوض نموده و شهر کهنه و نورا با یکدیگر در آمیختند لذا با ایجاد يك بازار سر پوشیده بطرف شمال و انتهای شمالی میدان شاه و در طول يك بازار دیگری که بموازات ضلع شرقی میدان جدید که به پل جدید خواجه منتهی میشد ساخته شده بود. شهر کهنه را در اطراف مسجد جامع و میدان کهنه با یکدیگر متصل ساختند.

بدین ترتیب گفته میشود بازار قدیمی و بازار جدید با یکدیگر اتصال یافتند بطوریکه مانند يك خط از منتهی الیه شمالی شهر قدیمی تا جنوب شهر جدید امتداد یافتند. طاق گنبدی این بازار آنقدر بلند است که افراد سواره نظام ارتش شاه عباس بر راحتی میتوانند در جالیکه نیزه های بلند خود را بطور عمودی در دست داشته اند از میان آن عبور کنند مردم نیز بر راحتی میتوانند از دروازه شهر کهنه وارد بازار شوند و سراسر شهر کهنه و شهر جدید را

کرده‌ام مساعی شما در طرح ریزی اقتصاد ملی همطراز با کشورهای فرانسه، ژاپن، پاکستان است و می‌توان آنرا بهترین روش در کشورهای دموکراتیک جهان چه در غرب و چه در شرق دانست.

م و فقیه دو بالا بردن سطح بهداشت عمومی - پائین آوردن میزان مرگ - مکانیزه کردن کشاورزی - اصلاحات ارضی - صنعتی کردن و رشد اقتصادی عواملی هستند که بطور بی‌سابقه‌ای موجب افزایش سریع جمعیت گردیده‌اند این افزایش جمعیت اکثراً افزایش جمعیت شهرها است. مردم در همه جای دنیا به شهرها روی می‌آورند و همه شهرهای جهان نه تنها از لحاظ جمعیت در حال افزایش سریع است بلکه از لحاظ توسعه و وسعت شهر و پیدایش مسائل مربوط به آن سرعت رو به گسترش است.

ا ایران نیز اخیراً با مسائل ناشی از ازدیاد جمعیت و گسترش شهرها روبرو شده است. شك نیست که تهران در ظرف ۲۰ یا ۳۰ سال آینده جمعیتش دو برابر خواهد شد و سایر شهرهای این کشور نیز به موازات این افزایش جمعیت گسترش پیدا خواهند کرد و لذا شما کارشناسان ایرانی باید برای روبرو شدن و برای جلوگیری از ایجاد هرج و مرج در امور شهری با این مسائل بر میزان مهارت و کاردانی خود بیفزائید. گسترش شهرها و مراکز شهری باید زیر کنترل شدید قرار گیرد.

ب رای آنکه بتوان امور شهرسازی و استفاده از زمین را در شهر سازی مورد کنترل قرار داد شما به طرح‌های ظاهر و یا مسکونی و همچنین طرح‌های اقتصاد ملی و تعیین هدف نیازمند هستید. شما به طرح‌های ناحیه‌ای در سطح استانها احتیاج خواهید داشت تا بوسیله آنها امور شهر سازی را در سراسر آن ناحیه که ممکن است شامل تعداد زیادی شهرها و دهات باشد زیر نظر و راهنمایی قرار دهید. سپس بطرح‌های مشروح محلی و شهرداری احتیاج دارید تا ساختمان‌ها و تأسیسات جدید را تحت کنترل بگیرید.

ش اید برای ایجاد چنین مرجع برای طرح‌های محلی و ناحیه‌ای احتیاج به تصویب قوانین مؤثر داشته باشید. اینگونه مراجع نیز احتیاج به همکاری کارشناسان ورزیده و مشاوران حرفه‌ای دارند که با بعنوان مشاور و یا بعنوان کادر ثابت در اختیار آنها باشند.

ش غل من همکاری با آقای اسماعیل رحیمی لاریجانی و همکاران ایشان در شرکت کاهش است. مادر امر تعیین سازمان - مدیریت و چگونگی آموزشی که برای روبرو شدن با مسائل مربوط در شهر سازی در برنامه ۵ ساله چهارم لازم است به سازمان برنامه ایران کمک می‌کنیم وضع قوانین نسبتاً آسان است ولی کلیه قوانین و تأسیسات دولتی موقعی خوب و شایسته هستند که مردانی کاردان و شایسته در رأس آنها و مسئول اجرای آنها باشند. باین مناسبت است که آموزش

اسفندماه ۱۳۴۶

کارشناسان شهر سازی و آموزش تکنیسین‌های متخصص برای کمک به آنها برای ایران دارای اهمیت بسیار می‌باشد.

م ن از وجود مردان جوان ولی اکثراً لایق و جدی که در سازمان برنامه با آنها ملاقات کرده‌ام بسیار مسرورم. نظیر این مردان کار آزموده در وزارت آبادانی و مسکن و وزارت کشور شما نیز چه در تهران و چه در شهرستانها بسیار یافت میشوند. شما همچنین در سازمانهای مائندشورای شهر سازی خود با مردانی که دارای تحصیلات عالی می‌باشند و در ابتکار و توانائی آنها شکی وجود ندارد بسیار برخورد می‌کنید. هم اکنون در کشور شما افراد بسیاری وجود دارند که هر يك از آنها در رشته‌های اقتصاد - علوم سیاسی - علوم اداری - مهندسی - علوم اجتماعی و معماری دارای تحصیلات و تجربیات وسیعی می‌باشند و میتوانند موجب دلگرمی حال و آینده کشور شما باشند.

و لی يك متخصص شهر ساز و یا رهبر يك گروه متخصص شهر سازی باید از کلیه این رشته‌ها اطلاع داشته باشد. چنین شخصی هم باید کارشناس اقتصادی باشد هم وارد، علوم سیاسی هم از علوم اداری سر رشته داشته باشد و هم با فنون اجتماعی و مهندسی و معماری آشنا باشد تا بتواند به مفهوم نظر هر يك از این متخصصین و با کارشناسان هر يك از این رشته‌ها با زبان خودشان صحبت کند. تنها چنین شخصی است که خواهد توانست به بفرنجی مسئله گسترش شهری که امروز جهان با آن روبروست پی برد و قادر باشد مسائل مربوطه را با بینش بیشتری حل و فصل نماید. تنها چنین مردی میتواند رهبری مؤثر يك گروه از متخصصین شهر سازی را که شما برای هر يك از استانها و شهرهای بزرگ خود شدیداً احتیاج دارید بعهده بگیرد.

ش ما در تهیه اینگونه متخصصین شهر سازی که تربیت شده دوران اواخر قرن بیستم باشند هنوز در مراحل اولیه قرارداد دارید. و این مسئله تقریباً در کلیه کشورهای جهان وجود دارد. در حقیقت شما باید بتوانید از میان متخصصین فعلی خود چند متخصص شهر ساز برجسته که در آینده بسیار نزدیک احتیاج دارید تربیت کنید.

شما میتوانید عده‌ای کافی از میان مهندسیین متخصص اقتصاد جغرافی دانان - کارشناسان اداری و معماران فعلی خود انتخاب کنید و آنها را با آموزش بیشتر و کسب تجربیات بیشتر از طریق سفر به نقاط مختلف بصورت متخصص برجسته شهر سازی در آورید که بتوانند سرپرستی گروه‌های شهر سازی را بعهده بگیرند تا گروه‌های مزبور نیز بتوانند نیازهای ضروری و فوری را از لحاظ شهر سازی بر آورند. برای مسائل آینده نیز میتوان از مشاوران خارجی استفاده کرد.

ا اگر چه رهبری اصلی باید بعهده متخصص موجود گذارده شود ولی شما باید نسل جدیدی از متخصص

بقیه در صفحه ۵۶

بقیه سنت‌های تاریخی

شهرسازی را تحت تعلیم قرار دهید. تا آنها بتوانند درمراخل اولیه خرفه خود با مطالعات جامع در امور شهری در این رشته تخصص یابند.

لی این موضوع مسئله خیلی جدی و مهم شمارا تشکیل نمیدهد زیرا شما فقط به وجود عده محدودی از اینگونه رهبران نیازمندید بلکه مسئله بسیار مهمی که ایران در امر طرح ریزی و مدیریت شهرسازی و گسترش شهری با آن روبرو است فقدان دستیاران فنی درجه یک و دو است که بدون اینگونه اشخاص هیچ حکومتی نمیتواند تقریباً کاری از پیش ببرد.

تمامات استانها و شهرداریه‌ها و سازمانهای مشورتی به دستیاران اداری - فنی و حرفه‌ای احتیاج مبرم و فوری دارند. اینگونه دستیاران شامل کارشناسان تحقیقاتی و ارزیاب - جغرافی دانان - آمارگران - نقشه کش - مقامات کنترل توسعه بازرسان منجمه کارمندان ماهر حسابدان و امور اداری و بسیاری کسان دیگر میباشد. يك استان و یا يك شهر بزرگ ممکن است فقط به يك شهر ساز با تجربه ناحیه‌ای احتیاج داشته باشد ولی این متخصص شهر ساز به گروه‌های متخصص حرفه‌ای از قبیل کارشناسان اقتصادی - جغرافی دانان اقتصادی متخصصین اقتصاد شهری و زمین - متخصصین اجتماعی و غیره احتیاج خواهند داشت. ولی در هر يك از استانها و در هر يك از شهرهای بزرگ ۲۰ یا ۳۰ نفر و در بعضی موارد نیز صدها نفر از تکنیسین‌های درجه دوم و درجه سوم نیاز میباشد.

بعضی موارد نیز متخصصین حرفه‌ای دیگری ممکن است مورد نیاز باشد مثلاً در مواردی مانند ارزیابی دارائی و سرزمینهای يك منطقه این احتیاج و سایر نیازمندیها از نظر نیروی انسانی را میتوان از طریق برقراری دوره‌های کوتاه مدت آموزشی چه بصورت ضمن خدمت و چه خارج از خدمت و یا بصورت تشکیل دوره‌های در دانشگاهها و مدارس فنی تامین کرد

قدرت کامل گسترش شهری ایران و جهان در آینده فقط موقعی آشکار میگردد که ما بیاآموزیم چگونه باید طرح‌های شهری را با طرح‌های اجتماعی و اقتصادی بصورت يك جریان مداوم ترکیب نمائیم. این جریان مداوم باید در سطح ملی - دولتی - ناحیه‌ای - محلی و یا در سطح شهر داری صورت پذیرد. ۱ تا موقعیکه يك سیاست ملی شهری و يك سری از طرح‌ها و برنامه‌های ملی نداشته باشیم هرگز

قادر نخواهیم بود توسعه و گسترش حتی يك ده - يك شهر و یا يك ناحیه را راهنمایی کنیم و یا تحت کنترل داشته باشیم. این سیاست‌ها طرح‌ها و برنامه‌های ملی توزیع جغرافیائی آینده جمعیت و صنعت را در نواحی مختلف بر اساس مقتضیات آینده شهری راهنمایی خواهد کرد. و طراحان و شهرسازان تحت این رهبری و راهنمایی که در سطح‌های ناحیه‌ای و استان صورت خواهد گرفت خواهند توانست با هوشیاری به تعیین سیاستها - طرح‌ها و برنامه‌ها برای شهرسازی در استان و یا ناحیه خود بپردازند. و راهای محلی شهری و مؤسسات ساختمانی قادر میباشدند تحت رهبریها و کنترل وسیعی که توسط مقامات ناحیه صورت میگیرد طرح مشروح و پروژه‌هایی را که برای ایجاد يك محیط رضایت بخش شهری لازم است تهیه و بموقع اجراء گذارند.

دفعه‌ای ایجاد سیستم‌هایی از سیاست شهری و طرح‌هایی برای مدیریت اداره - استفاده از زمین کنترل ساختمانها - تامین بودجه‌های عمرانی است که بتواند شرایط زندگی سالم و خوبی برای مردم شهرها که پیوسته در حال افزایش هستند فراهم آورد. ایران بر نامه اصلاحات ارضی در روستاها را با موفقیت بسیار بموقع اجراء گذارده است و وظیفه دومش آغاز اجرای يك برنامه مشابه برای اصلاح توسعه و گسترش اراضی شهری است.

موجب خواهد تاریخی ایرانیان همواره شهرسازان و طراحان ماهر و کارداران شهری بوده‌اند و من اطمینان دارم که این مهارت و سنت دیرین ایرانیان همچنان حفظ خواهد شد و به قرن بیست و یکم و دورانی بعد از آن نیز کشیده خواهد شد.